

*Вахович І.М.,
доктор економічних наук, професор,
Луцький національний технічний університет
Чапюк О.П.,
здобувач кафедри фінансів,
Луцький національний технічний університет*

БАНКІВСЬКИЙ СЕКТОР ЯК ВАЖЛИВА ІНСТИТУЦІЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Анотація. У статті розглянуто питання щодо інвестиційної активності як однієї з проблемних ділянок банківської системи. Проведено систематизацію ролі банківського сектора у капіталізації економіки регіонів за функціями.

Ключові слова: банківський сектор, капіталізація, регіональна економіка, інвестиційна діяльність.

Постановка проблеми. Підвищення капіталізації економіки регіонів України вимагає від банківських структур інвестиційної активності, тому виникає питання виділення основних аспектів інвестиційної діяльності банків та дослідження в цілому впливу банківського сектора на капіталізацію економіки регіону. Огляд ролі та значення банківського сектора у капіталізації економіки регіонів України та визначення основних проблем зумовлює потребу їх систематизації за функціями капіталізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями дослідження ролі банківської системи у капіталізації економіки регіону займалися Васюренко О.В., Вовчак О.Д., які розглядали банківські інвестиції як довгострокове вкладання банківських ресурсів (грошових та інших резервів банку) у приватні та державні цінні папери та фінансові і реальні інвестиції відповідно. Також питанням інвестиційної діяльності банків займалися Луців Б.Л., Курач В.П., Портянова О.В. Науковці Гриньова В.М., Колодізев О.М. розглянули питання перетворення банківської системи України в ефективну систему акумулювання заощаджень та спрямування їх у найперспективніші сектори економіки. Шиндер О.В. розглядав регіональну банківську систему як сукупність регіональних банківських установ та структурних підрозділів банків інших регіонів та її вплив на соціальну складову. Пожар О.М., Павленко Р.В. при дослідженні сучасних банківських продуктів доводять важливість пропозиції адекватних, економічно-обґрунтованих та нових вигідних банківських продуктів, адаптованих під специфіку економіки регіонів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання інвестиційної активності є однією з проблемних ділянок банківської системи, тому існує необхідність у вивченні ефективності діяльності банків, що визначає капіталізацію економіки регіону.

Мета статті полягає у дослідженні впливу банківського сектора на капіталізацію економіки регіону та систематизації функцій капіталізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах обмеженості власних коштів суб'єктів господарювання регіону виникає необхідність здійснення процесів капіталізації за рахунок позичкового капіталу. Основними гравцями при цьому

виступають фінансові інститути, зокрема, банківський сектор економіки.

Однією з важливих функцій банківського сектора є інвестування капіталу на потреби регіональної економіки з метою отримання прибутку. При цьому для регіону як соціально-економічної системи важливим є вкладання як власних, так і позичкових коштів, з одного боку, у прибуткові економічні проекти, з іншого – у соціально значимі для населення. У цьому напрямі важливим є спрямування банківських капіталів для забезпечення ефективної капіталізації регіонів.

Підвищення капіталізації економіки регіонів України вимагає від банківських структур інвестиційної активності. У зв'язку з цим прослідковується ще одна з проблем банківської системи, а саме відсутність податкових та інших інструментів для стимулювання інвестиційної активності фінансово-кредитних установ.

Ефективність інвестиційної діяльності і визначає капіталізацію економіки, адже вкладання коштів з метою подальшого їх нарощення характеризує інвестиційний процес. За словами Васюренка О.В., банківські інвестиції – це довгострокове вкладання банківських ресурсів (грошових та інших резервів банку) у приватні та державні цінні папери, рухоме й нерухоме майно, інтелектуальні цінності, статутні фонди підприємств, дорогоцінні метали, інноваційні проекти та інші об'єкти вкладання з метою отримання прибутку та поширення корпоративного впливу [1]. Вовчак О.Д. економічну суть інвестиційної діяльності банку зводить до фінансових інвестицій (у довгострокові цінні папери, паї, частки, статутні капітали тощо) та реальних інвестицій (матеріальні та нематеріальні активи) [2].

Луців Б.Л. вирізняє два аспекти інвестиційної діяльності банків: перший – це власне інвестиційна діяльність банку, спрямована на збільшення доходів банку, а другий – інвестиційна діяльність із позицій розвитку економіки, спрямована на забезпечення безперервності процесу відтворення основних засобів і, отже, – на процес суспільного відтворення загалом. Між цими двома аспектами інвестиційної діяльності банків існують відповідні канали взаємозв'язків, що дає підстави розглядати дані аспекти як єдине ціле [4]. Для капіталізації економіки регіонів держави більшого значення набуває розгляд інвестиційної діяльності банків із позиції суспільного відтворення.

За словами Курач В.П. та Портянової О.В., інвестиційна діяльність банків охоплює: інвестиції у розвиток власного бізнесу; інвестиції у розвиток іншого підприємства; формування інвестиційного портфелю банку; участь у формуванні або кредитуванні інноваційно-інвестиційних проектів [3].

Підвищення капіталізації економіки регіонів України вимагає від банківської системи України активізації інвестиційної

діяльності, особливо що стосується фінансування інноваційних проектів. Однак на сьогодні вітчизняні банківські структури лише близько 8% від усіх наявних ресурсів спрямовують на формування інвестиційного портфеля, тоді як на інноваційні цілі з них спрямовується менше половини. За даними офіційної статистики, частка банківських структур у капітальних інвестиціях за усіма регіонами України (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим і м. Севастополь та частини зони проведення антитерористичної операції) у 2014 р. склала всього 8,8% (17 992,3 млн. грн.).

Також проблемою діяльності банківських структур є низька рентабельність їх діяльності (табл. 1).

Як показують дані табл. 1, які отримано з НБУ та Державної служби статистики, протягом 2006–2014 рр., ефективність діяльності вітчизняних банків є досить незначною і для того, щоб отримати прибуток, вони повинні залучати значний обсяг активів. Така ситуація зумовлює також зменшення кредитних можливостей банківських установ, що, у свою чергу, обмежує нарощення капіталізації економіки регіонів України.

Вирішення цієї проблеми можливе певним чином шляхом широкого залучення іноземного банківського капіталу на територію регіонів нашої держави. Це спричинить зростання мож-

ливостей капіталізації через підвищення пропозиції фінансових ресурсів на фінансових ринках регіонів. Разом з тим розрахунок лише на іноземний банківський капітал має свої недоліки, основними з яких є: загроза неконтрольованого відтоку капіталу, зростання залежності рівня капіталізації економіки регіонів України від інтересів іноземних банківських структур, ризик падіння конкурентоспроможності вітчизняних банків порівняно з іноземними тощо. Для мінімізації наведених вище негативних наслідків слід проводити виважену регуляторну політику входження капіталу іноземних банківських структур на регіональні ринки України, адже в умовах обмеженості вітчизняного капіталу без іноземних інвестицій підвищення рівня капіталізації економіки регіонів України малоймовірне.

Наведені вище проблеми мають одну природу, пов'язану з політичною кризою, анексією АР Крим та ескалацією військового протистояння на сході України, що породило зменшення економічної активності та реальних доходів населення, розбалансування державного та місцевих бюджетів, знецінення національної валюти, скорочення депозитних вкладів, обсягів наданих кредитів та, як наслідок, дестабілізацію фінансової системи і блокування можливостей капіталізації економіки країни та її регіонів. Тому виклики сьогодення вимагають пошуку

Таблиця 1

Динаміка рівня рентабельності діяльності банків за активами (ROA) у регіонах України

Банки	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Усього по банківській системі	1,00%	1,2%	1,1%	0,8%	-3,6%	-1,4%	-0,7%	0,4%	0,1%
ПРИВАТБАНК	2,20%	1,5%	2,7%	1,6%	1,2%	1,2%	1,0%	0,9%	0,9%
ОЩАДБАНК	0,20%	1,3%	1,1%	0,5%	1,2%	0,8%	0,7%	0,7%	0,7%
УКРЕКСІМБАНК	1,70%	2,0%	1,8%	1,3%	0,0%	0,1%	0,1%	0,2%	0,2%
ДЕЛЬТА БАНК	n.a.	0,2%	0,1%	1,2%	0,1%	0,1%	2,0%	0,3%	0,5%
РАЙФФАЙЗЕН БАНК АВАЛЬ	0,10%	1,2%	1,3%	0,8%	-3,7%	0,0%	0,1%	0,1%	1,7%
UniCredit (УКРСОЦБАНК)	1,10%	1,6%	1,2%	1,6%	0,3%	0,1%	0,0%	0,0%	0,0%
ПРОМІНВЕСТБАНК	1,50%	1,3%	0,9%	0,4%	-9,0%	-2,4%	0,1%	0,5%	-6,5%
СБЕРБАНК РОСІЇ	1,40%	1,3%	1,0%	1,0%	0,2%	-14,8%	1,5%	1,5%	1,6%
ПУМБ	1,50%	1,3%	0,4%	0,1%	-4,6%	1,3%	0,8%	1,0%	1,3%
НАДРА	0,40%	1,8%	1,6%	0,1%	-5,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%

Таблиця 2

Систематизація ролі банківського сектора у капіталізації економіки регіонів за функціями

Функції капіталізації	Роль банківського сектора	Проблеми на нинішньому етапі розвитку
Трансформаційна	Безпосереднє перетворення капіталів з одного виду в інший	Висока ставка за користування позичковим капіталом стоїть на заваді реалізації функції
Накопичувальна	Надає можливості накопичення капіталу шляхом залучення депозитів	Високі інфляційні ризики
Відтворювальна	Забезпечує розрахунково-касове обслуговування відтворювальних процесів	Високі платежі за розрахунково-касове обслуговування
Інвестиційна	Інвестування є відносно окремою та самостійною сферою банківської діяльності	Низька інвестиційна активність банків
Стимулююча	Реалізується шляхом фінансування інноваційних проектів	Незацікавленість банків через високі ризики
Стратегічна	Дозволяє оцінити перспективні сфери економічної діяльності регіону	Існує ймовірність похибок через нестабільність економічної ситуації
Інформаційна	Безпосередня поінформованість про стан фінансового ринку	Низька фінансова грамотність населення
Прогнозна	Визначає тенденції розвитку валютного та інвестиційного ринків	Існує ймовірність похибок через нестабільність економічної ситуації
Розподільча	Забезпечує переміщення капіталу між сферами та суб'єктами регіональної економіки	Скорочення пунктів банківського обслуговування

радикальних шляхів системного вирішення вказаних проблем, спрямованих на реалізацію масштабних відновлювальних проєктів для капіталізації економіки регіонів країни.

Огляд ролі та значення банківського сектора у капіталізації економіки регіонів України та визначення основних проблем, які стають на заваді даного процесу в умовах сьогодення, зумовлює потребу їх систематизації за функціями капіталізації (табл. 2).

За даними табл. 2, які систематизовано авторами, можна прослідкувати, що банки виконують одну з визначальних ролей у реалізації функцій капіталізації регіону, будучи основним каналом передачі капіталу від власників до інвесторів, забезпечуючи збалансованість між попитом та пропозицією грошових активів.

З метою дослідження ролі банківського сектора у капіталізації економіки регіону слід систематизувати функції банківської системи, реалізація яких дозволить визначити її вплив на регіональну економіку. До уваги будемо брати функції, притаманні комерційним банкам, оскільки функції Національного (центрального) банку є специфічними і здійснюють безпосередній вплив не стільки на розвиток конкретного регіону, скільки на розвиток національної економіки в цілому. До таких функцій віднесено депозитну, кредитну та розрахунково-касову. Перші дві функції можна об'єднати у перерозподільну функцію, оскільки банки здійснюють перерозподіл коштів, що тимчасово вивільнюються у процесі кругообігу капіталу в юридичних і фізичних осіб на користь позичальників, якими є ті ж юридичні та фізичні особи, що потребують позик.

Оплата за надані та отримані у позику кошти формується за ринковими принципами вільного ціноутворення, що визначаються під впливом фундаментальних чинників – попиту та пропозиції на ринку позикового капіталу. При цьому банки як комерційні структури отримують прибуток від посередницьких операцій у вигляді маржі у відсотках між кредитними та депозитними ставками. У результаті перерозподільних процесів відбувається вільне переміщення фінансового капіталу між секторами економіки, суб'єктами господарювання, населенням та надається поштовх капіталізації економіки на мікро-, мезо- та макрорівнях.

Безпосередньо депозитна функція передбачає залучення тимчасово вільного фінансового капіталу на умовах платності та строковості від клієнтів банку. Депозитна функція є важливою функцією банківської системи, оскільки від її ефективності залежить розмір надання можливих позик позичальникам, що тим самим визначає масштаби можливої капіталізації у регіональній соціально-економічній системі.

Кредитна функція банку передбачає активний пошук юридичних та фізичних осіб, у яких є потреба у додаткових залучених коштах. Кредитна функція є активною функцією банку, що приносить йому прибутки та забезпечує подальшу капіталізацію ресурсів регіональної соціально-економічної системи.

Для соціально-економічного розвитку регіону посередницька функція банків є важливою з позиції не лише надання можливостей капіталізації ресурсів, а й з позиції зменшення рівня ризику втрати капіталу для своїх власників. Гарантії, які надаються банками щодо отримання клієнтами своїх капіталів, знижують ризики та тим самим створюють підґрунтя соціальної захищеності у регіоні розміщення банківської установи.

Розрахунково-касова функція комерційних банків займає лівову частку операційного часу банківських працівників та на відміну від перерозподільних депозитної та кредитної функцій полягає у технічному забезпеченні проведення грошових розрахунків. Для регіональної економіки розрахунково-касова функція є важливою, оскільки за своєю суттю є соціально спрямованою. Погоджуємось з думкою Шиндер О.В., що соціальна функція банківських установ має проявлятися не лише в якісному наданні банківських послуг, а й у сприянні соціальній стабільності населення, зокрема, власних працівників, розвитку малого і середнього бізнесу, природоохоронній діяльності, що матиме прямий вплив на соціально-економічний розвиток регіону розташування банківської установи [6].

Територіальна організація банківської системи у будь-якій країні визначається комплексом факторів, які на неї впливають. До таких факторів у першу чергу слід віднести демографічні, що визначають кількість банківських установ на певній території з метою забезпечення доступності надання банківських послуг населенню. Крім демографічних чинників, на територіальне розміщення і концентрацію банківських установ впливає рівень розвитку підприємництва у регіоні, оскільки потребами бізнесу і визначається спектр перерозподільних та розрахунково-касових послуг банківських установ, що поруч з іншими чинниками визначають рівень капіталізації регіональної економіки. Крім наведених вище, територіальну організацію банківської системи визначають географічне розміщення регіону, близькість до кордону, купівельна спроможність населення та інші чинники, однак основними все ж є демографічні чинники та рівень розвитку підприємництва.

У результаті впливу наведених чинників у регіонах України спостерігається нерівномірне розміщення банківських структур. Так, у високорозвинених регіонах, великих промислових центрах спостерігається висока концентрація банківських установ, що зумовлює значну конкуренцію між ними. У слабо-розвинених регіонах спостерігається протилежна ситуація, де ринок фінансових послуг більш монополізований і формується декількома банками.

Нестабільність курсу валют, знецінення національної грошової одиниці на фоні високої недовіри населення регіонів до банківської системи сприяли доларизації заощаджень громадян через активне скуповування іноземної валюти. Особливо

Таблиця 3

Середньозважені річні процентні ставки у банківській системі України протягом 2006–2015 рр., %*

	2006	2008	2010	2012	2013	2014	2015**
Процентні ставки за виданими новими кредитами нефінансовим корпораціям							
у гривні	15,4	17,8	15,7	18,4	17,2	18,8	22,15
у валюті	11,3	11,6	10,5	8,4	8,2	8,3	9,21
Процентні ставки за строковими депозитами, залученими банками у фізичних осіб							
у гривні	13,6	19,1	15,1	21,5	18,7	20,1	21,0
у валюті	8,4	11,2	7,5	8,1	7,6	8,8	8,2

*За даними НБУ

** Дані за I півріччя

Сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство у регіонах України

	1999	2005	2010	2012	2013	2014	2015
Сукупні витрати в середньому за місяць у національній валюті, грн.	426,5	1229,4	3072,7	3591,8	3814,0	4048,9	4159,7**
Курс валюти*, грн./дол. США	4,3	5,1	7,95	8,08	8,15	11,6	23,5**
Сукупні витрати населення у доларовому еквіваленті, дол. США	99,2	241,1	386,5	444,5	468,0	349,0	177,0
Частка у витратах на продукти харчування та безалкогольні напої, %	64,2	56,6	51,6	50,2	50,1	51,9	70,4**

*Середньорічні дані

** Попередні дані

Джерело: дані отримано з НБУ та Державної служби статистики

активними ці процеси були у I кварталі 2014 р. Згодом ситуація стабілізувалась і обсяги купівлі-продажу іноземної валюти значно зменшились, що зумовлено в першу чергу значним скороченням доходів громадян. Однак курс валют не стабілізувався і вже у 2015 р. сягнув більше 25 грн./дол. США. У результаті зростання курсу валют спричинило ще більше зростання відсоткових ставок за кредитні ресурси, що тим самим блокує можливість подальшої капіталізації активів регіональної економіки. Середньозважені відсоткові ставки у банківській системі України подано у табл. 3

Дані табл. 3 свідчать про незначні можливості для капіталізації активів фізичних осіб шляхом активної депозитної діяльності. Якщо у 2006 р. відсоткова ставка за валютними депозитами становила 8,4%, то у 2010 р. вона зменшилась до 7,5%, у 2015 р. – піднялась до 8,2%. При цьому у національній валюті ситуація з відсотковими ставками також не була стабільною, і запропоновані фізичним особам відсоткові ставки за депозитами не перекрыли інфляційних втрат 2014–2015 рр. Тобто банківська система України не забезпечила не тільки капіталізацію активів населення, а й створила умови, за яких населення втратило частину свого реального капіталу.

Слід указати на високу вартість кредитних ресурсів для реального сектору економіки, яка щороку зростає. При цьому ставки за кредитами для фізичних осіб в українських реаліях на 8–10% перевищують ставки за кредитами для суб'єктів господарювання. За таких умов підвищення рівня капіталізації активів населення та суб'єктів господарювання регіонів за рахунок позичкового банківського капіталу малоймовірно, адже ефективність використання позичкового капіталу повинна перевищувати ставку його вартості.

Іншою важливою проблемою, що відобразилась на діяльності банківських структур та капіталізації економіки регіонів України, є зuboжіння українського населення. Причинами цього є перш за все інфляційні чинники. Так, у 2015 р. ціни на вітчизняні товари зросли на 60%, на імпорт – у чотири рази (що зумовлено зміною валютних курсів), енергоносії для населення зросли майже втричі. Офіційна статистика показує зменшення у першому кварталі 2015 р. реального наявного доходу українців, визначеного з урахуванням цінового фактору, на 23,5% [5]. Разом з тим якщо прослідкувати у динаміці реальні сукупні витрати в середньому за місяць у розрахунку на одне домогосподарство у регіонах України протягом 1999–2015 рр., спостерігається значне їх скорочення у 2014 та 2015 рр. у доларовому еквіваленті (табл. 4).

З 1999 до 2013 р. спостерігалась тенденція до нарощення витрат домогосподарств, що свідчило про покращання рівня життя населення та зростання капіталізації економіки. З 2014 р. ситуація значно погіршилась, і хоча номінально населення витрачає у гривневому еквіваленті значно більше, реальна

купівельна спроможність падає. Така ситуація зумовлена перш за все значною імпортозалежністю національної економіки.

Зменшення купівельної спроможності спричиняє значне скорочення депозитних вкладів населення, що знову ж обмежує кредитний потенціал банківських установ та можливість капіталізації активів регіональної економіки.

На нашу думку, банкам слід робити основний акцент на підтримці малого та середнього бізнесу у малорозвинених регіонах. Такий підхід дозволить реалізувати соціальну роль банків у регіонах, тим самим забезпечуючи ефективну капіталізацію регіону. Уважаємо, що підтримка малого та середнього бізнесу банківськими структурами є одним із основних завдань, що стоять на сучасному етапі розвитку регіонів країни. Більше того, відтермінування вирішення цього актуального питання спричиняє сповільнення процесів капіталізації у регіонах України і, як наслідок, подальший економічний спад.

Висновки. Систематизація функцій банківської системи дозволила визначити її вплив на регіональну економіку та виділила проблеми на нинішньому етапі розвитку. Наведені у статті дані показали, що зростання курсу валют спричинило ще більше зростання відсоткових ставок за кредитні ресурси, що тим самим блокує можливість подальшої капіталізації активів регіональної економіки. Тим самим банківська система України не забезпечила не тільки капіталізацію активів населення, а й створила умови, за яких населення втратило частину свого реального капіталу. Також вирішення проблеми зменшення кредитних можливостей банківських установ певним чином залежить від широкого залучення іноземного банківського капіталу на територію регіонів нашої держави.

Банки виконують одну з основних ролей у реалізації функцій капіталізації регіону, тому подальші дослідження вимагають пошуку дієвих шляхів вирішення проблем банківського сектору, як важливої інституції забезпечення ефективної капіталізації економіки регіону.

Література:

1. Васюренко О.В. Банківський менеджмент / О.В. Васюренко. – К.: Академія, 2001. – 320 с.
2. Вовчак О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні: [монографія] / О.Д. Вовчак. – Львів: ЛКА, 2005. – 541 с.
3. Курач В.П., Портянова О.В. Актуальні проблеми інвестиційної діяльності вітчизняних комерційних банків / В.П. Курач, О.В. Портянова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2014_05_15/2_kurach_port.htm.
4. Луців Б.Л. Інвестиційна політика банків: [навч. посіб.] / Б.Л. Луців, А.О. Тимків. – Тернопіль: Терно-граф, 2011. – 317 с.
5. Реальні доходи українців скоротилися на чверть [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/06/30/548646/>.
6. Шиндер О.В. Соціальна роль банків у розвитку регіонів / О.В. Шиндер // Економіка та держава. – 2010. – № 4. – С. 97–99.

Вахович И.М., Чапюк Е.П. Банковский сектор как важная институция обеспечения эффективной капитализации экономики региона

Аннотация. В статье рассмотрены вопросы инвестиционной активности как одного из проблемных участков банковской системы. Проведена систематизация роли банковского сектора в капитализации экономики регионов по функциям.

Ключевые слова: банковский сектор, капитализация, региональная экономика, инвестиционная деятельность.

Vahovich I.M., Chapiuk O.P. The banking sector – an important institution ensuring the efficient capitalization of the regional economy

Summary. The article deals with the issue of investment activity as one of the problem areas of the banking system. The role of the banking sector in the capitalization of the regional economy according to its functions is systemized in the scientific piece of writing.

Keywords: a banking sector, capitalization, regional economy, investment activity.